

Magyarságtörténet a honfoglalás előtti században

Nem először hívjuk fel a figyelmet a szegedi József Attila Tudományegyetem keretében évtizedek óta folyó magyar középkortörténeti kutatásokra. Valóságos műhely jött itt létre Kristó Gyula és Makk Ferenc professzorok irányításával. Forráskiadások, tanulmánykötetek, monografikus feldolgozások jelzik az itteni munka sikerét. A műhely kedvező feltételeket teremtett a fiatal szakemberek rendhagyó felkészítésére/felkészülésére. Mivel Kristó Gyula, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja és Makk Ferenc professzor az Árpád-kori magyar történelem kutatására összpontosították tevékenységüket, érthető, hogy közvetlen munkatársaik és tanítványaik is ezen a téren jeleskedtek/jeleskednek. Ezzel a magyar történetírásnak és kutatásnak arra a területére terelték a figyelmet, amely a háború utáni magyar történettudományban méltatlanul szorult a perifériára. Az is érthető, hogy az Árpád-kori magyar történelem művelése kapcsán nem hanyagolhatták el az előzményeket, a honfoglalást és a magyarság honfoglalás előtti történetét. A milicenténárium kellő alkalom volt arra, hogy az évtizedekre visszanyúló munkájuk eredményeit összegezzék, mind a honfoglalásra vonatkozó források közlésében, mind pedig a feldolgozásaikban. A Szegedi Középkortörténeti Könyvtár bizonyult annak a sorozatnak, amelyben a széles skálán mozgó könyvek nyomdafestéket láttak.

A Kristó Gyula szerkesztésében kiadott sorozat 14. kötete Tóth Sándor László *Levédiától a Kárpát-Medencéig* című könyve, amely a Szegedi Középkori Műhely kiadásában jelent meg nemrégben. Benne a kiváló képzettségű fiatal szerző mintegy összegezi eddigi, csaknem két évtizedre visszatekintő bűvárkodásainak eredményeit. Bár Tóth Sándor László kutatásai nem korlátozódtak kizárólagosan a honfoglalást megelőző század magyar történetére (közismertek ugyanis a XVI. századra vonatkozó tanulmányai is) megjegyzendő, hogy összefoglalóját megelőzően húsz tanulmányt közölt a témakörből, amely tárgyát képezte az 1994-ben megvédett kandidátusi értekezésének. Így tehát csaknem két évtized megfeszített munkája áll a könyv mögött. Szükség is volt erre a hosszú érlelődési időre, mert Tóth Sándor László történelmünk egyik sokat vitatott, de még ennél is több rejtélyt magába záró korszakát boncolgatja. Ne feledjük, hogy előzőleg a korszak olyan elismert szakemberei nyilvánították véleményüket, adtak ki alapvető könyveket, tanulmányokat mint Györffy György, Fodor István, Benkő Lóránd, Erdélyi István, Róna Tas András, Vékony Gábor, Kristó Gyula és Makk Ferenc, hogy csak az utolsó négy-öt évtizedben tevékenykedő magyar kutatók sorából ragadjak ki néhány példát.

Tóth Sándor László mindenekelőtt sorra veszi az írott forrásokat, eltérő értelmezéseiket és nem utolsósorban elemzi a szétágazó, nemegyszer ellentmondó véleményeket. Joggal rögzíti, hogy a IX. századnak „döntő szerepe volt” a magyarság neppé válásában és az ezerszáz évre visszanező megmaradásában, európai integrálódásában. A korszak iránti érdeklődést az is fokozta, hogy a magyarok akkor jelentek meg először az írott forrásokban!

Tekintsük tehát át a szerzővel együtt, hogy melyek is a IX. századi magyar történelem legfontosabb kérdései, vagy legalábbis azok, amelyeket a szerző így tart számon. Mielőtt azonban ezeket szemügyre venné, szól magukról az írott forrásokról, kiemelve, hogy IX. századi történelmünk kutatásában a nevezett „századra vonatkozó kortárs vagy közel

kortárs (10-11. századi lejegyzésű) külföldi”, pontosabban görög, latin, szláv, arab és perzsa nyelvű kútfőkre „kell támaszkodnunk”. Ezek közül is kiemeli a X. századiakat, amelyek a magyarság IX. századi lakhelyeiről, politikai szervezetéről, életmódjáról tudósítanak. Első helyen említi a bizánci kútfőket (Biborbanszületett Konsztantinosz császár *De administrando imperio* című művét, Georgius Monachus Continatus feljegyzéseit, Bölcs Leo császár *Taktika*-ját), de szót ejt a nyugati írott forrásokról (Szent Bertin Évkönyve, Salzburgi Évkönyv, Fuldai Évkönyv és Regina krónikája), a muszlim földrajzi leírásokról (Ibn Ruszta, Gardézi) és az orosz óskronikáról is. Meglepőnek tűnhet, hogy felsorolásunkból hiányzik a latin nyelvű magyar írásbeliség XIII-XIV. századi öröksége (Anonymus, Kézai Simon stb.), de Tóth Sándor László joggal emeli ki, hogy e kútfők „kevés megbízható adatot őriztek meg a magyar őstörténetre vonatkozóan”.

Az összefoglaló első fejezetében a szerző az előzményekre, a Magna Hungaria, vagy a kaukázusi őshaza sokat vitatott kérdésére tér ki. Szerinte a Levédiát és Etelközt megelőző korszakban a Volga-balparti, baskiriai Magna Hungaria „az északi töredék-magyarságot” tömörítette, tehát létezése nem vonható kétségbe, annál is inkább, mert róla megemlékezik Ibn Ruszta és Julianus barát is itt talált az őshazában maradt magyarokra. Ami a kaukázusi ősházat illeti, Tóth Sándor László véleményét a következőkben rögzíti: „Kaukázusi magyar hazáról tehát beszélhetünk, de a 13. században is meglévő, *ázsiai magyaroknak is nevezett szavárd magyarok* csak a 9. században, esetleg annak végén kerülhettek új szállásukra”. Ezzel szemben „Magna Hungariát egyszerűen tekinthetjük régi szállásterületnek, az új szállásterület lazán kapcsolódó részének, majd a honfoglalás után a keleten maradt egyik néprész hazájának”.

A vonatkozó források részletes elemzése alapján Tóth Sándor László megállapítja, hogy a magyarok „saját népnévvel rendelkező, önálló szállásterülettel és külkapcsolatokkal bíró, más népektől elkülönülő politikai szervezettel rendelkező történelmi néppé” akkor váltak, amikor a Fekete-tengertől északra húzódnó sztyepére költöztek, megjelentek az Al-Dunánál. Ez pedig szerinte Krisztus után 836-838 táján történt, amit mind a bizánci, mind pedig a nyugati és szláv kútfők rögzítenek. Műveikben a magyarokat az ungrai, a türk és a hun népekkel illették. Biborbanszületett Konsztantinosz császár említi, hogy új hazájukat a magyarok „első vajdájuk nevével Levédiának nevezték” el.

Levédiát a szerző a Döntől nyugatra fekvő térségben lokalizálja, míg a honfoglalást megelőző utolsó magyar szállásterületet, az Etelközt Levédiától nyugatra. „Levédiát és Etelközt – írja a szerző – egyaránt olyan kisebb szállásterületnek vélem, amelyet kiterjesztő értelmezéssel törzsszövetségi szállásterületnek tartott a 10. századi magyar hagyomány”. Mind Levédia, mind a későbbi Etelköz „közel” lehetett Kazáriához, a magyarok ugyanis itt kerültek kapcsolatba a kazárokkal, illetve itt csatlakozott később a hét magyar törzsből álló törzsszövetséghez a kazárok ellen fellázadt kavarok (kabarok) három törzse. A szerző szerint „valamikor 862 és 881 között törhetett ki a kazár belháború, s ekkor csatlakozhattak a kavarok a kialakult politikai szervezettel rendelkező magyarokhoz”.

A politikai szervezet tekintetében mind a „hétmagyar”, mind a „háromkavar” külön két törzsszövetség „építőkövét” a rokonsági, vérségi alapon nyugvó nemzetségek alkották. A

nemzetségekből formálódtak a törzsek s ezen utóbbiakból a törzsszövetség. Tóth Sándor László részletesen elemzi a nemzetségekre és törzsekre vonatkozó forrásokat és a belőlük kihámozható politikai szervezet felépítését. Biborbanszületett Konsztantinosz sorolta fel a magyarországi helynevekben is fellelhető hét magyar törzs: Nyék, Megyer, Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Kér és Keszi nevét. A törzsszövetség szerve a törzsfők tanácsa volt. A IX. századi magyaroknál a *gyula* volt az a választott tisztségviselő, aki „háborúban, védelemben és más ügyekben” valamennyiüknek parancsolt. A kavarok „etni-kailag töröknek tekinthető” három törzse is a magyarokéval párhuzamos szervezettel bírt.

Tóth Sándor László kitér az ún. fekete és fehér magyarok kérdésére is, előbbieket alkották a szállásterület keleti felében, a Dnyeper és Don között lakó magyarok, akiknek egy része a Kaukázus vidékére költözött, míg a másodikba a honfoglaló nyugati magyarok tartoztak.

A kettős fejedelemség kérdésében Tóth Sándor László szerint is bizonyos, hogy a honfoglalás előtti magyaroknál „csak két fejedelmi tisztség volt”, mégpedig „a törzsszövetség első számú fejedelme”, a *kündü* és a legfelsőbb hadúr szerepét betöltő *gyula*.

Mindezek után a szerző részletesen foglalkozik a IX. századi magyar törzsszövetség történelmileg ismert vezetőivel. Ezek: Levédi, Almos, Árpád, Kurszán, és Árpád fia Leuntika. A vonatkozó források tükrében mindannyiuk szerepét vizsgálja.

Külön fejezetet szentelt Tóth Sándor László a magyar-kazár kapcsolatnak. Szerinte „a magyar törzsszövetséget laza függőségi szálak kötötték” a kazár Kagánátushoz.

A magyarok a honfoglalást megelőző IX. században is folytattak kalandozásokat, s a források tételesen nyolc ilyen magyar akciót tartanak számon, néha a szerző szerint más kalandozásokkal is számolni kell, közöttük az Etelköztől északra lakó szlávok elleni gyakori portyázásokkal is. Tóth Sándor László választ keres arra a kérdésre is, hogy miben hasonlítottak, illetve miben tértek el a IX. századi kalandozások a későbbi X. századiaktól.

A könyv utolsó előtti fejezetében a szerző a magyar-besenyő viszony és „az etelközi vész” kérdését feszegeti. A honfoglalás időrendi és okozati összefüggésében döntő szerepe volt ugyanis a besenyők etelközi támadásának. A szerző szerint a „besenyő támadás legfontosabb következménye a régi szállásterület elhagyása, s új szállásterület keresése volt”. A honfoglalás kísérő eseményeként a letelepedést tárgyalva Tóth Sándor László ezzel zárja könyve utolsó fejezetét: „A besenyők által elűzött magyarok 895-900 között inkább talán a századforduló táján megszállták a Kárpát-medencét, majd törzsenként és nemzetségenként letelepedtek a Dunától keletre és nyugatra levő területeken. A magyar honfoglalásnak része volt a keleti frankokkal küzdő morva államiság 902-re bekövetkező megszűnésében. Elsősorban a morvák, másodsorban a keleti frankok rovására új hazát szereztek a magyarok, amely véglegesnek bizonyult. A magyar hódítással, az Avar Kagánátus 9. század elejére történő megszűnése után száz évvel, újból politikai egységgé vált a Kárpát-medence”.

Nem zárhatjuk mindenképpen „vázlatos” és sokban leegyszerűsítő ismertetésünket anélkül, hogy ne emelnék ki Tóth Sándor László felette értékes könyve legfontosabb jellemzőjét, azt ugyanis, hogy a szerző a magyar és a külföldi szakemberek véleményeit elemelve, ütköztetve fejti ki saját álláspontját a vitatott és vitatható kérdésekben, s teszi ezt a kútfők alapos és beható ismeretében.

A Romániai Magyar Könyves Céh TÁJÉKOZTATÓJA

A Magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma előreláthatóan 1999-ben is meghirdeti szokásos évi pályázatát a határon túli magyar nyelvű könyvek kiadásának támogatására. Mivel hivatalos értesítés a pályázattal kapcsolatosan még nem érkezett, csupán tájékoztató jelleggel szeretnénk felhívni az érdekeltek figyelmét a valószínű pályázati feltételekre. Tekintettel arra, hogy a pályázatok benyújtásának időtartama rövidebb lesz, mint az előző években, szeretnénk lehetőséget biztosítani arra, hogy a pályázók idejében a feltételeknek megfelelően előkészíthessék a pályázati anyagot.

Amennyiben a Magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma az elmúlt évekhez hasonlóan a pályázat romániai lebonyolítását a Romániai Magyar Könyves Céhre ruházza, úgy a pályázaton való részvétel érdekében – az RMKC Egyeztető Tanácsának határozata alapján – az alábbi feltételeknek kell eleget tenniük:

1. Az 1999-es pályázaton is csak kiadási joggal rendelkező jogi személy pályázhat (könyv és lapkiadó, valamint bármilyen intézmény, egyesület, társaság, cég, amelynek Alapszabályzatában rögzített tevékenységei között szerepel a könyvkiadás), magán személy nem.

2. Minden pályázó mű esetében mellékelni kell: a cégszerű aláírással ellátott űrlapot, amelynek minden pontját – az egységes megítélés érdekében – az RMKC Chartájában meghatározott szempontok alapján kell kitölteni; nyomdai árajánlatot; rövid tartalmi ismertetőt; közös kiadás esetén a társkiadóval kötött szerződést. Minden pályázó köteles a benyújtott művek szerzőjével/szerzőivel/jogutódjával szerződést kötni, amelyet szükség esetén a pályázató számonkérhet.

3. Csak a határidő lejártá előtt beérkezett pályázatokat vesszük figyelembe. (A beküldési határidő valószínűleg márciusban lesz, a pontos dátumot a minisztériumi döntést követő öt munkanapon belül a sajtóban közöljük.)

4. Minden pályázatot (kéziratot és iratokat) két példányban kell leadni. Értékelhető kéziratok számát:

Eredeti mű esetében: írógéppel írt vagy számítógéppel szedett és kinyomtatott, oldalszámmal ellátott tiszta, olvasható szöveg, beleértve a mű esetleges mellékleteit is.

Klasszikus mű esetében: ha a teljes mű kiadásáról van szó, elegendő csak az alapkiadást ismertetni; válogatás esetén a teljes szöveg ismertetésére szükség van, ez lehet fénymásolat, vagy (pl. folyóiratból) kivágott és lefűzött, oldalszámozott, olvasható gyűjtés.

Antológiák esetében: a teljes szöveg+apparátus (előszó, utószó, jegyzék, könyvészet, stb.) ismertetése szükséges, ez lehet fénymásolat, vagy a már megjelent cikkek kivágott, oldalszámozott és sorrendben lefűzött gyűjteménye.

5. A kéziratokat megszerkesztve kell benyújtani. A lebonyolító elfogad olyan, a szerkesztő által még nem véglegesített szöveget is, amelyhez mellékeltek a szerkesztő javaslatait, szerkesztési észrevételeit.

6. A kéziratok lapjait lefűzve vagy karton dossziéba csomagolva és átkötve kell leadni, a kéziratcsomagban csak a szerző(k) nevét, a mű címét és műfaját kell feltüntetni.

A pályázat hivatalos meghirdetése után közzétesszük a sajtóban az űrlapot, valamint pontosítjuk a pályázással kapcsolatos tudnivalókat. A pályázással kapcsolatos kérdéseikkel a Romániai Magyar Könyves Céh titkárságához fordulhatnak. Cím: Marosvásárhely, Páltiniş u.4, Telefon/fax: 065-25 69 75.

Romániai Magyar Könyves Céh Egyeztető Tanácsa
Káli Király István, az RMKC elnöke

Marosvásárhely, 1999. január 13.